

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คุณค่าของหลักฐานทางประวัติศาสตร์ อาทิ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ศิลปะสถาปัตยกรรม ฯลฯ ล้วนแต่มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของประเทศไทยเป็นอย่างมาก โดยถือเป็นเป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มีมนุษย์ใช้สติปัญญาและความรู้ความสามารถ สร้างขึ้น สิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนให้เห็นถึง ขนบธรรมเนียม ประเพณี ความเป็นมาและการดำเนินชีวิตในช่วงเวลาแต่ละยุคสมัย ที่มีลักษณะเฉพาะทางกายภาพของผู้คนในแต่ละชุมชน สังคม ที่แตกต่างกันออกไป จึงก่อให้เกิดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ ต้องอนุรักษ์ไว้ ให้คงสภาพตามความเป็นอยู่เดิมให้มากที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์ ให้กับชนรุ่นหลัง ได้ศึกษาค้นคว้า เรียนรู้ และนำไปถ่ายทอดให้กับคนในรุ่นต่อไปได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาเป็นสถาบันศึกษาระดับอุดมศึกษาชั้นนำของประเทศไทยที่มีชื่อเสียงและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย เป็นที่ตั้งของโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญ รวมถึงยังมีศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าผนวกรวมอยู่มากมาย ภายในรั้วมหาวิทยาลัย ฯ แห่งนี้ในอดีตเคยเป็นส่วนหนึ่งของพระราชวังดุสิต มีพืชพันธุ์ไม้นานาชนิดอันสวยงามในลักษณะสวนป่าอันร่มรื่น และเป็นที่ประทับของพระมเหสี พระราชธิดาและเจ้าจอมมารดาอีกหลายพระองค์ トラบจนถึงทุกวันนี้ถึงแม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไปเนิ่นนานกว่า 7 ทศวรรษ หลักฐานทางประวัติศาสตร์บางส่วนก็ยังคงเหลือปรากฏให้เห็นอยู่ อาทิ เช่น ต้นแก้วเจ้าจอม (ซึ่งเป็นที่มาของสัญลักษณ์ประจำมหาวิทยาลัย) กำแพงรั้วแดงโดยรอบ ตำหนักที่สำคัญต่าง ๆ ที่ยังเหลืออยู่ทั้งสิ้น 6 อาคาร ได้แก่ อาคาร สุธานภดล อาคารพิสมัยพิมลสัตย์ อาคารศศิพิง ศ์ประไพ อาคารจุฬารัตนาภรณ์ อาคารอาทรทิพย์ นิवास และอาคารเอื้อนอาชว์แถมถวัลย์ อาคารทั้งหมดได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นอาคาร โบราณสถานซึ่งถือว่าเป็นสมบัติอันมีคุณค่าของมหาวิทยาลัยและของชาติ

ตามแผนการปรับปรุงให้มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เป็นศูนย์กลางแห่ง ศิลปวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์ จึงมีการวางแผนบูรณะอาคารตำหนักจำนวน 4 หลังให้มีความ เหมาะสมกับการนำกลับมาใช้ใหม่ โดยจะมีการยกตัวอาคารให้สูงขึ้นเพื่อแก้ปัญหาหน้าท่วมขัง บริเวณชั้นใต้ดินและปรับปรุงพื้นที่ใช้สอยภายในอาคารให้สอดคล้องกับใช้งาน โดยกำหนดให้เป็น พิพิธภัณฑ์ถาวร ซึ่งเมื่อพิจารณาจะตัวอาคารที่เป็นตำหนักโบราณ มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่เป็น เอกลักษณะในช่วงยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น มีการก่อสร้างโดยใช้กำแพงรับน้ำหนักหลัง ศิลปะ และลวดลายประดับต่าง ๆ มีละเอียด ประณีตและความสวยงาม ดังนั้นการกระทำการบูรณะอาคาร ตำหนักทั้ง 4 หลัง จึงจะต้องมีการศึกษารูปแบบและขอบเขตในการบูรณะให้ชัดเจน เพื่อป้องกันการ ปรับปรุงที่ใช้กรรมวิธีไม่ถูกต้อง ซึ่งอาจจะสร้างความเสียหายและทำลายคุณค่าของอาคารตำหนักทั้ง 4 หลังลงได้ ด้วยเหตุนี้จึงเป็นที่มาของคำถามในงานวิจัยดังต่อไปนี้

1. การกำหนดแนวความคิดในการออกแบบอาคารตำหนักทั้ง 4 หลังพิจารณาจาก เหตุผลและประโยชน์ใช้สอยอย่างไร
2. เทคนิคและวิธีการก่อสร้าง รวมถึงวัสดุก่อสร้างของอาคารตำหนักทั้ง 4 หลังใน อดีต ใช้กรรมวิธีและขั้นตอนแบบใด และในการบูรณะจะต้องใช้เทคนิคในการทำงานอย่างไร
3. การบูรณะอาคารตำหนักทั้ง 4 หลังมาใช้ประโยชน์ใหม่อีกครั้ง ควรพิจารณาใน เงื่อนไขใดและสามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงในขอบเขตใดที่เหมาะสมและไม่ทำลายคุณค่าความ งามของอาคารให้เสื่อมถอยไป

1.2 วัตถุประสงค์งานวิจัย

เป้าหมายสูงสุดในการวิจัยนี้จะนำไปสู่การปรับปรุงอาคารตำหนักทั้ง 4 หลัง ภายใน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ รวมถึงการกำหนดขอบเขตการใช้งาน อาคาร โดยไม่ทำลายคุณค่าความงามทางด้านสถาปัตยกรรมในอดีต ทั้งนี้ได้วัตถุประสงค์ไว้ ดังต่อไปนี้

- 1.2.1 เพื่อสำรวจลักษณะอาคารทางกายภาพของอาคารตำหนักทั้ง 4 หลัง ภายใน มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
- 1.2.2 เพื่อวิเคราะห์ถึงรูปแบบและกรรมวิธีการก่อสร้างที่เป็นแบบเฉพาะ และมีความ เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น
- 1.2.3 เพื่อกำหนดแนวทางในการปรับปรุงอาคารตำหนักทั้ง 4 หลังให้สอดคล้องกับ ความต้องการพื้นที่ใช้สอยของมหาวิทยาลัย

1.3 ขอบเขตงานวิจัย

ขอบเขตในการวิจัย สามารถแบ่งได้ดังนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ศึกษาอาคารตำหนักโบราณทั้ง 4 หลัง ประกอบด้วย อาคารศศิพง ศ์ประไพ อาคารจุฑารัตนาภรณ์ อาคารอาทรทิพย์ นิवास และอาคารเอื้อนอาชว์แถมถวัลย์ ซึ่งตั้งอยู่ภายในพื้นที่ของ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาที่จะศึกษาจะครอบคลุมดังต่อไปนี้

- 1) ประวัติ ความเป็นมาของอาคาร
- 2) เนื้อหาทางด้านสถาปัตยกรรมในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น
- 3) เนื้อหาทางด้านวิศวกรรมในการก่อสร้างในอดีต
- 4) ลักษณะและรูปแบบในการตกแต่งภายในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น
- 5) แนวทางการอนุรักษ์และปรับปรุงอาคาร

1.4 ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเพื่อค้นหา แนวทางในการปรับปรุงและรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นภูมิปัญญาของช่างในอดีต ตามเกณฑ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังนั้นจะใช้วิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) และการสัมภาษณ์ (Interview) โดยอาศัยวิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Method)

ขั้นตอนในการวิจัยได้แบ่งขั้นตอนการวิจัยออกเป็น 6 ขั้นตอนได้แก่

1.4.1 ศึกษาข้อมูลทางด้านปฐมภูมิ (Primary Data) และทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการเก็บข้อมูลเบื้องต้นจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ อาทิเช่น เอกสาร ตำรา งานวิจัย สิ่งพิมพ์ ทฤษฎี และแนวคิดที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ฯลฯ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลในการวางแผนงานวิจัยต่อไป

1.4.2 ลงสำรวจอาคารเพื่อศึกษาถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมในสภาพปัจจุบันของตำหนักทั้ง 4 หลัง การทำงานนี้จะมีผู้วิจัยและทีมงานประมาณ 10 คน ทำการเก็บข้อมูลลักษณะกายภาพของอาคารทั้งหมด

1.4.3 แยกแยะและจัดกลุ่มข้อมูล เพื่อสร้างฐานข้อมูลของอาคาร รวมถึงทำการวิเคราะห์ถึงลักษณะกายภาพของอาคารและการใช้พื้นที่ภายในตามแผนที่มหาวิทยาลัยกำหนด

1.4.4 สัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้องและมีความรู้ (In-depth Interview) โดยแบ่งกลุ่มการสัมภาษณ์ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่กลุ่มที่ 1 ทางด้านประวัติศาสตร์ของวังสุนันทา กลุ่มที่

2 ผู้บริหารมหาวิทยาลัย และกลุ่มที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญด้านงานอนุรักษ์โบราณสถาน จำนวน 3-5 คน เพื่อสอบถามถึงความเป็นมา สภาพปัญหา แนวทางในการพัฒนา แนวทางในการอนุรักษ์และ ประโยชน์ที่จะได้รับ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการออกแบบปรับปรุง

1.4.5 วิเคราะห์และแปลผลที่ได้จากที่รวบรวมได้กับข้อมูลของการสัมภาษณ์ เพื่อสร้างภาพต้นแบบด้วย โปรแกรม 3D ที่แสดงรายละเอียดตัวอาคาร โครงสร้างและพื้นที่ใช้สอยต่างๆ แสดงให้เห็นรายละเอียดของอาคารอย่างชัดเจน รวมทั้งนำเสนอแนะแนวทางในการปรับปรุงพัฒนา

1.4.6 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะสำหรับการดำเนินงานวิจัยครั้งต่อไปพร้อมทั้งจัดทำเอกสารเผยแพร่และประเมิน ข้อมูลที่ได้จากการวิจัย ด้วยแผ่นพับ โปสเตอร์ และเอกสารให้แก่กลุ่มเป้าหมายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สำหรับพื้นที่ที่จะทำการศึกษานั้นกำหนด จะทำการศึกษาอาคารด้านหน้า 4 อาคาร ได้แก่ อาคารศตึกฟงศ์ประไพ อาคารจุฑารัตนาภรณ์ อาคารอาทรทิพย์ นิवास และอาคารเรือนอาชว์แถมถวัลย์

1.5 นิยามศัพท์

การสงวนรักษา หมายถึง การดูแล รักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป

การอนุรักษ์ หมายความว่า การดูแล รักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซม และปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืนเหมือนของเดิมให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่งทำขึ้นใหม่

โบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ และศิลปวัตถุที่ติดตั้งประจำกับอสังหาริมทรัพย์นั้น ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้น เป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และ โบราณคดี

1.6 ระยะเวลาในการทำวิจัย

ตารางที่ 1.1 ตารางแสดงแผนการทำงาน

ลำดับ	กิจกรรม	เดือน												หมายเหตุ	
		พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.		
1	ศึกษาข้อมูลและมาตรฐานต่าง ๆ	■	■	■											
2	สำรวจอาคารเพื่อเก็บรายละเอียด			■	■										
3	แยกแยะข้อมูลและจัดกลุ่ม					■	■								
4	สัมภาษณ์เชิงลึก						■	■							
5	วิเคราะห์และแปลผล								■	■					
6	การเขียนแบบและสร้างภาพ 3D										■	■			
7	สรุปผลการวิจัย												■	■	
8	เผยแพร่ข้อมูล													■	■

หมายเหตุ : ระยะเวลาดำเนินการประมาณ 12 เดือน

ตารางที่ 1.2 กิจกรรมและระยะเวลาที่สัมพันธ์กับงบประมาณ

กิจกรรม	ช่วง เวลา	สถานที่	รูปแบบ	ผู้เข้าร่วม	เป้าหมาย
1.ศึกษาข้อมูลและมาตรฐานต่าง ๆ	พ.ย.53- ม.ค.54	มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทา	เอกสาร ตำรา งานวิจัย ฯลฯ	ทีม งานวิจัย	ศึกษาข้อมูลพื้นฐานและ กำหนดเกณฑ์ในการ ทำงาน
2.สำรวจอาคารเพื่อเก็บ รายละเอียด	ก.พ..54	มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทา	ลงพื้นที่	ทีม งานวิจัย	ได้มาซึ่งลักษณะ กายภาพของอาคาร
3.แยกแยะข้อมูลและ จัดกลุ่ม	มี.ค.54- เม.ย.54	มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทา	งานเอกสารและคัด แยกข้อมูล	ทีม งานวิจัย	จำแนกและจัดกลุ่ม ข้อมูล
4.สัมภาษณ์เชิงลึก	เม.ย.54	มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทา	สัมภาษณ์	กลุ่ม ตัวแทน	ขอความคิดเห็นจากผู้รู้
5.วิเคราะห์และแปลผล	พ.ค.54- มิ.ย.54	มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทา	วิเคราะห์ข้อมูล ทั้งหมด	ทีม งานวิจัย	วิเคราะห์ผลที่ได้และ สร้างเป็นแบบ
6.การเขียนแบบและ สร้างภาพ 3D	ส.ค.54	มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทา	แบบ 2D และ 3D	ทีม งานวิจัย	ผลการสังเคราะห์
7.สรุปผลการวิจัย	ก.ย.54	มหาวิทยาลัยราชภัฏ สวนสุนันทา	สรุปขอบเขตและ เนื้อหาในแบบสอบ และประมวลผล	ทีม งานวิจัย	ได้แนวทางในการ ปรับปรุง
8.เผยแพร่ข้อมูล	ต.ค.54	หน่วยงานภายนอก	เอกสารและโปรซ์ัวร์	ทีม งานวิจัย	เผยแพร่ผลงานวิจัยสู่ สาธารณะ

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการวิจัยนี้จะก่อให้เกิดกับผู้เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

1. จะได้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัย ฯ และวังสุนันทาในอดีต ที่มีเรื่องราวเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ของชาติ และยังสามารถนำไปเป็นข้อมูลเสริมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ภายในมหาวิทยาลัยตามแผนนโยบายที่กำหนดให้มหาวิทยาลัย ฯ เป็นศูนย์กลางแห่งศิลปวัฒนธรรมกรุงรัตนโกสินทร์ รวมถึงสามารถใช้ประกอบการวางแผนการใช้พื้นที่อาคารและกำหนดงบประมาณในการบูรณะปรับปรุงตำหนักที่เหลืออยู่ในอนาคต

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรม

1. ได้แนวทางในการอนุรักษ์ทั้งทางสถาปัตยกรรม ตกแต่งภายในและวิศวกรรม การก่อสร้างในยุครัตนโกสินทร์ ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลในการเผยแพร่ความรู้ให้แก่สาธารณะทั่วไป เพื่อนำไปใช้ประกอบการศึกษาและปรับปรุงอาคารที่มีลักษณะเดียวกัน

2. สืบทอดภูมิปัญญาในการออกแบบและก่อสร้างอาคารในอดีต ให้มีความยั่งยืน ต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่น